

Mieczysław Mikołajczak

Świątynia jerozolimska i jej znaczenie w kształtowaniu obrazu relacji Kościół - Izrael w Dwudziele św. Łukasza (Łk-Dz)

Collectanea Theologica 81/3, 5-16

2011

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

MIECZYŚLAW MIKOŁAJCZAK, POZNAŃ

**ŚWIĄTYNIA JERUZOLIMSKA I JEJ ZNACZENIE
W KSZTAŁTOWANIU OBRAZU RELACJI KOŚCIOŁ – IZRAEL
W DWUDZIELE ŚW. ŁUKASZA (ŁK-DZ)**

W artykule tym zostanie podjęta próba wyjaśnienia, w jaki sposób w Dwudziele (Łk–Dz) Łukasz przedstawił problematykę dotyczącą wzajemnych relacji między Kościołem i Izraelem. W celu rzetelnego przeprowadzenia owych poszukiwań naukowych konieczne jest odniesienie się do istniejących opracowań, które dotyczą, chociażby pośrednio, interesującej nas problematyki. Ustalenie istniejącego stanu badań, jakie stanowisko zajmują niektórzy znani egzegeci, stanowić będzie dla nas niezbywalny przyczynek do realizacji naszych zamierzeń badawczych.¹ W wielu opracowaniach na ten temat dostrzegamy różnego rodzaju punkty widzenia na temat interesującej nas problematyki, którą zamierzamy przedstawić. Najbardziej interesujące są dwa ujęcia:

P o p i e r w s z e – Łukasz zawarł treść Dziejów Apostolskich wokół myśli ukazującej klimat odrzucenia przez Izrael Dobrej Nowiny. Wobec takich okoliczności formujący się Kościół pierwotny stoi w opozycji do nich, jednocześnie wzrastając w siłę w dawaniu świadectwa o Jezusie i dojrzewając w wierze, tym samym ciągle na nowo odkrywając w pełni swą tożsamość. Nawet jeśli u podstaw swojego istnienia Kościół podlegał silnym wpływom kultury świata żydowskiego, stawał się jednakże zupełnie nowym organizmem, instytucją autonomiczną i niezależną – oddzieloną od poglądów judaizmu. Kościół, jako wspólnota chrześcijańska, przejął posłannictwo i rolę, którą zagubił żydowski naród wybrany. Kościół Jezusa Chrystusa prezentuje obraz p r a w d z i w e g o I z r a e l a, podejmując i konsekwentnie realizując zaszczytne posłannictwo herolda wiary

¹ Por. F. B o v o n, *Luc le Théologien. Vingt-cinq ans de recherches (1950-1975)*, Neuchâtel-Paris 1978, s. 309-378.

monoteistycznej. W takiej sytuacji, przy założeniu, że relacja Dwudziela (Łk–Dz), powstała na początku II w. po Chr., wtedy można by uważać, że misja wśród Żydów, nie ma już zasadniczo szczególnego znaczenia teologicznego. Natomiast z drugiej strony należy spojrzeć inaczej na misję ewangelizacyjną wśród pogan, która pozostaje nadal niezwykle ważna, pilna i konieczna.

P o d r u g i e – należy przyjąć nie tyle odrzucenie ewangelizacji przez Izrael, ile fakt, że misja ewangelizacyjna wśród Żydów wydała niezwykle obfite owoce. Kościół przyjmuje do swego grona tysiące wiernych, gorliwie wypełniających Prawo, zanim jeszcze przedsięwzięta zostanie misja ewangelizacyjna wśród pogan. Także już po przyjęciu do wspólnoty nawróconych pogan sukces odniesiony wśród Żydów trwa i rozwija się. Po wejściu Pawła do Rzymu przesłanie Ewangelii przeznaczone jest już dla Żydów na całym świecie. Ci, którzy wierzą, że obietnica znajduje swe spełnienie w Jezusie Mesjaszu, nie odseparowują Żydów od Izraela – wręcz przeciwnie, uważają, że stanowią oni jego dobrą część. W takiej sytuacji nie można nazwać Kościoła nowym Izraelem, ale Izraelem odnowionym. Z niego wyłączeni zostaną niewierni Żydzi, którzy tracą prawo przynależności do Ludu Bożego, podczas gdy poganie, którzy przyjęli Ewangelię, zaliczeni zostają do wiernego Izraela. Wynika z tego, że obietnice nie są przeniesione na pogan, ale dzielą je oni z Izraelem, który przyjął wiarę. Takie stanowisko pomaga autorowi stwierdzić, że kontynuacja historii zbawienia polega nie tylko na spełnieniu oczekiwań przez Jezusa, ale przede wszystkim na nawróceniu się znacznej części narodu żydowskiego.

Mimo przedstawionych wyżej dość skrajnych stanowisk, nie można pod żadnym pozorem zapomnieć o egzegetach, którzy starają się wyjaśnić tę problematykę inspirującą wyważone przemyślenia. Chociażby według opinii znanego i uznawanego autorytetu naukowego – H. Conzelmanna – dotyczącej związku między Kościołem i judaizmem, kwestia ta zależy od koncepcji „periodyzacji historii zbawienia”. Według niego Kościół żydowsko-chrześcijański oraz Kościół nawróconych pogan stanowią „dwie osobne wspólnoty” wynikające z Bożego planu zbawienia. W opisie obu tych Kościołów Łukasz ukazuje solidarność z narodem wybranym – partnerem w Przymierzu z Bogiem – JHWH.²

² Por. H. Conzelmann, *Die Mitte der Zeit. Studien zur Theologie des Lukas*, BHT 17, Tübingen 1977, s. 137-138.

Wielu egzegetów, dzielając opinię Conzelmana, ukazuje narastający opór Izraela, który pod wodzą przywódców religijnych, skazując Jezusa na śmierć, przestaje być narodem wybranym i traci swą pierwotną rolę w historii zbawienia. Niektórzy egzegeci utrzymują, że możliwość nawrócenia dana była Żydom w całej historii przedstawionej w *Dziejach Apostolskich*, jednak w ostatniej części – wobec ich zdecydowanego oporu – mówi się, że przestają być przeznaczeni do odbioru głoszonej Ewangelii.³

Poddając refleksji powyżej przedstawioną rzeczywistość, można orzec, że poszczególne etapy narastania kontrastu między ludem starotestamentowym i chrześcijanami ukazują, iż w Bożym planie zbawienia poganie zostali wezwani do zastąpienia starotestamentowego narodu przymierza.⁴ W takim kontekście można mówić o pojawieniu się zbawienia pogan według idei zbawienia przedstawionej w *Dwudziele św. Łukasza* – szczególnie w *Dziejach Apostolskich*. Może to prowadzić do wniosku, że opór Izraela stanowi jedynie motywację historyczną, która pozwala na przeprowadzenie misji wśród pogan, a nie jest jej głównym powodem, oraz że apostołskie głoszenie Ewangelii wśród pogan stanowi osobny element planu Bożego, nawet jeśli faktycznie istnieje pewien „związek organiczny” między odrzuceniem Ewangelii przez Izrael i jej propagowaniem wśród pogan.⁵

W *Dziejach Apostolskich* jest mowa o zakorzenieniu się pierwszych chrześcijan w świecie religijnym i kulturalnym Żydów. Jednakże wobec relacji panującej między judaizmem a chrześcijaństwem wspólnota wiernych, składająca się z Żydów i pogan, ma charakter zupełnie nowy w stosunku do narodu wybranego Boga Jahwe – ludu Bożego Starego Testamentu prowadzącego ludzkość do zbawienia. Ów naród z powodu odrzucenia wiary w Jezusa Chrystusa jako Syna Bożego – Mesjasza jest narodem świeckim, charakteryzującym się swymi obyczajami religijnymi i narodowymi.⁶ W takim oto kontekście można stwierdzić, że to właśnie i jedynie Kościół stanowi prawdziwy Izrael – nowy lud Boży Nowego Testamentu – prowadzą-

³ Por. J. G n i l k a, *Die Verstockung Israels. Isaias 6, 9-10 in der Theologie der Synoptiker*, München 1961, zwł. s. 139, 140, 143, 153.

⁴ Por. E. H a e n c h e n, *Judentum und Christentum in der Apostelgeschichte*, ZNW 54/1963, s. 155-187.

⁵ Por. S. W i l s o n, *The Gentiles and the gentile Mission in Luce-Acts*, Cambridge 1973, s. 223, 227.

⁶ Por. A. G e o r g e, *Israël dans l'oeuvre de Luc*, RB 75/1968, s. 510, 512, 520.

cy ludzkość do zbawienia. Nasuwa się wniosek, że ów Kościół stoi w opozycji do judaizmu, który r o z t r w o n i ł własne dziedzictwo i o d r z u c i ł właściwe mu powołanie.

W konsekwencji powyższych dywagacji można uznać fakt tworzenia się Kościoła Chrystusowego za rezultat długiego procesu „przyciągania” do siebie Izraela⁷. W tym kontekście, otwarcie się na pogan sponuje, iż w nowej ekonomii zbawienia wybory Boże realizują się według odmiennych kryteriów, niż to było w przypadku starotestamentowego narodu wybranego. Wspólnotę chrześcijańską można określać jako „prawdziwy Izrael”. Jednakże dosłownie w Dziejach Apostolskich taki termin nie pojawia się.

W takim oto kontekście można orzec przekornie, że w Dwudziele według św. Łukasza nie ma śladów domniemania i nie można czynić refleksji, na temat ani o nowym Izraelu, ani o prawdziwym Izraelu. Takie stanowisko doprowadziłoby nas do wniosku na temat losu niewiernego Izraela. Niektórzy egzegeci stwierdzają, że Żydzi, którzy nie przyjmują Ewangelii i nadal żyją zgodnie z ich narodową monoteistyczną religią, nie są przez Łukasza w jego Dwudziele całkowicie wykluczeni. W takiej rzeczywistości można (rozwijając to stanowisko),⁸ uznać, że tekst Dz 3,20 pozwala rozumieć, iż również niewierni Żydzi mogą być zbawieni podczas paruzji Jezusa Chrystusa. Co oczywiście wskazuje na szczególną zbieżność między wiarą w Boga – JHWH, a wiarą w Jezusa Mesjasza, Króla – Zbawiciela.

Obraz opinii współczesnych egzegetów ukazuje zainteresowanie, jakie budzi dziś tematyka stosunków między Izraelem a Kościołem Jezusa Chrystusa. Wątpliwości, jakie nasuwają się w tym kontekście, mogą prowadzić do pytania: czy w Dwudziele Łukasza Kościół traktowany jest jako odrębna rzeczywistość od narodu wybranego, jako prawdziwy lub nowy Izrael, czyli jako odnowiony Izrael – lud Boży Nowego Testamentu prowadzący ludzkość do zbawienia? Czy można mówić o ciągłości między Przymierzem Starego i Nowego Testamentu? Jaki związek i zależność między misją ewangelizacyjną wśród Żydów i wśród pogan przedstawił Łukasz w Łk–Dz? W konsekwen-

⁷ Por. G. L o h f i n k, *Die Sammlung Israels. Eine Untersuchung zur lukanischen Ekklesiologie*, SANT 39, München 1975, 85-89.

⁸ Por. P. G. M ü l l e r, *Die jüdische Entscheidung gegen Jesus nach der Apostelgeschichte*, BETL 48/1979, s. 523-531; por. też M. M i k o ł a j c z a k, *Teologia świątyni w dwudziele św. Łukasza*, wyd. Polihymnia, Lublin 2000.

cji, idąc jeszcze dalej: Co Łukasz w Dwudziele relacjonuje odnośnie do przyszłości i przeznaczenia niewiernych Żydów?

Powyższe badania-analizy prezentują różnorodne kwestie, które upoważniają do odczytania ich w relacji do innej – ogólnej – tematyki zaprezentowanej przez Łukasza w Lk –Dz. Upoważnia to do ujęcia powyższych dywagacji w triadycznym wnioskowaniu:

I. Świątynia w Dziejach Apostolskich jest miejscem bardzo często odwiedzanym przez wspólnotę chrześcijańską. Prowadzi to do wniosku, że jest ona tym samym środowiskiem, w którym wzrastał archaiczny Kościół Jezusa Chrystusa, ortodoksyjny judaizm stanowi dla chrześcijaństwa znaczący grunt jego rozwoju. Z całą pewnością takie pojmowanie rozwoju dzieła misyjnego i rozwoju samego Kościoła Chrystusowego nie jest jedynym ani głównym tematem podjętym przez św. Łukasza w Jego Dwudziele, którego celem jest ukazanie żydowskich korzeni Kościoła. Judeochrześcijaństwo w pewnym sensie pozostawali wierni sanktuarium jerozolimskiemu, i pozostają jako pierwsi chrześcijanie (u podstaw Kościoła), jako Żydzi należący do narodu izraelskiego, którzy wierzą w Pismo, nadal praktykują obrzezanie (Dz 7,8; 11,2; 15,1.5), przestrzegają Prawa Mojżeszowego (Dz 7,38; 15,5; 21,20), a szczególnie wszystkich przepisów dotyczących czystości pożywienia (Dz 10,14; 11,8). Nie jest nowością i zaskoczeniem, że są oni nadal pobożnymi Żydami (εὐλαβεις – Dz 2,5; por. Dz 2,41), którzy cieszą się szacunkiem społeczeństwa (Dz 2,46; 5,12). To właśnie wśród tych wiernych tradycjom członków narodu żydowskiego misja ewangelizacyjna odniosła największy sukces. Utrzymują oni głębokie związki z rodakami, którzy jeszcze nie przyjęli wiary, i apostołowie do nich właśnie zwracają się, nazywając ich „braćmi” (Dz 2,29; 3,17; 7,2; 22,1; 23,1.5.6), a czasami „ojcami” (Dz 7,2; 22,1), uznając ich szczególnie autorytet. Zamiar Łukasza, by pokazać, że wspólnota chrześcijańska w jej początkach ma związek z Izraelem, widoczny jest także w sposobie przedstawienia postaci Apostoła Narodów, Pawła. Łukasz podkreśla Jego związek z narodem Izraela, z jego obyczajami i nadziejami. Święty Paweł, wychowany przez Gamaliela w Prawie Ojców – Patriarchów, na autorytecie i mocy Mojżesza (Dz 22,3), zaświadcza o swej wierności zarówno przed ludem (Dz 23,3.5) jak i przed obliczem prokuratorów Feliksa i Festusa (Dz 24,14; 25,8), oraz przed Żydami w Rzymie (Dz 28,17). Modlitwa św. Pawła w świątyni zaraz po nawróceniu (Dz 22,17), jego decyzja o przyłączeniu Tymoteusza (Dz 16,3), ślub, jaki złożył – ob-

cięcie włosów (Dz 18,18) – jego zatrzymanie się w Filippi podczas święta Przaśników (Dz 20,6), a także decyzja o spędzeniu dnia Pięćdziesiątnicy w Jerozolimie (Dz 20,16), są niezwykle przekonującymi przykładami, jakie podaje Łukasz, by zaświadczyć o wierności św. Pawła duchowemu dziedzictwu jego ojców.⁹ Wynika z tego, że oskarżenie, przed którym Apostoł Narodów bronił się (według relacji końcowych rozdziałów Dziejów Apostolskich), polega na sprzeniewierzeniu się judaizmowi (Dz 21,21.28; 28,17).

Pierwotna wspólnota chrześcijańska, opierająca się na fundamencie tradycji apostoelskiej, pozostawała w ścisłych związkach ze środowiskiem kulturalno-religijnym narodu wybranego Izraela (o czym dowiadujemy się nie tylko z relacji Dziejów Apostolskich, ale również z przekazu trzeciej Ewangelii synoptycznej). W jakim sensie? Otóż z całą pewnością w sposobie przedstawienia postaci Jezusa (*gesta et verba Iesu*), który jest przedstawiony w trzeciej Ewangelii jako wierny Izraelita – potomek Dawida (Łk 1,32-33), który wzrastał w Nazarecie (Łk 2,39; 4,16.34; 24,19; Dz 10,38). Jezus rozpoczął swoją publiczną działalność od wystąpienia (tak jak stanie się to później obyczajem misjonarzy – realizujących Jego dzieło nakazu misyjnego), od głoszenia posłannictwa w synagodze.¹⁰ Szczególnie zadziwiający jest fakt, że mimo ogłoszenia jej końca – spełnienia się jej czasu – sam Jezus możliwie często ją nawiedzał. Jego publiczna proklamacja głoszenia Dobrej Nowiny nie ma charakteru wystąpienia przeciw Prawu – Torze. Inaczej jest w innych Ewangeliach synoptycznych, czyli według Marka i Mateusza, gdzie znajdują się wzmianki o pseudo-tradycji ojców (Mk 7,1-23; Mt 15,10-20). Według relacji ewangelicznej Marka i Mateusza publiczna działalność Jezusa geograficznie jest usytuowana na terytorium Izraela – pominąwszy podróże w okolice Tyru i Sydonu (Mk 7,24.31; Mt 15,21), jak również przejście przez posiadłości Dekapolu (Mk 7,31), a następnie przejście do Cezarei Filipowej (Mk 8,27; Mt 16,13) – jest więc całkowicie oddana jego ludowi. W przekazie Łukasza są również wzmianki o uniwersalności głoszenia Dobrej Nowiny o zbawieniu (Łk 2,32; 3,4-6; 4,24-27; 13,18-19.28-29; 14,16-24; 21,24). Uwzględniając wszelkie powyższe dywagacje, logicznie zgodna wydaje się relacja według św. Łukasza, który przecież w Ewangelii mówi o przykładowych Żydach,

⁹ Por. A. G e o r g e, *Israël dans l'oeuvre de Luc*, s. 509, 517.

¹⁰ Por. Łk 4,14-30; por. Dz 9,20; 13,5.14.44; 14,1; 17,1.10.17; 18,4.10.19; 19,8.

takich jak Zachariasz, Symeon, Anna. Są to postacie, które otwierają się na objawienie. Łukasz eksponuje też etymologię Jezusa, który jest zakorzeniony w kulturze i tradycji żydowskiej. W Dziejach Apostolskich zwraca również uwagę na wierność pierwszych chrześcijan jerozolimskich i św. Pawła – Apostoła Narodów – tradycjom Ojców. W takim oto kontekście motyw świątyni użyty przez św. Łukasza nie ma niewątpliwie podrzędnego znaczenia. Sanktuarium jerozolimskie faktycznie stanowi środowisko i miejsce, z którym związek utrzymują poszczególne postacie według relacji św. Łukasza. Podkreślić należy, że jest to miejsce wyjątkowe, w obrębie którego owi bohaterowie relacji natchnionej działają lub znajdują się nieprzypadkowo. Taki nacisk na ukazanie, że nowa ekonomia zbawienia zrodziła się w starotestamentowym środowisku żydowskim, ma niewątpliwie znaczenie apologetyczne.

Należy wnioskować, że przyjęcie wiary chrześcijańskiej wcale nie oznacza zerwania i zdradzenia dziedzictwa żydowskiego, jak i najważniejszych wartości, które wyznaczone zostały w czasach Starego Testamentu. W taki oto sposób Łukasz oświadcza, że Kościół żydowsko-chrześcijański w Jerozolimie ma świadomość bycia kontynuatorem starotestamentowego Izraela¹¹. Jeśli prawdą jest, że przestrzeganie przepisów religijnych właściwych judaizmowi – których przestrzegali nadal wierzący chrześcijanie jerozolimscy – jest charakterystyczne dla tego właśnie Kościoła, to Łukasz rozumie, że Kościół powinien zachowywać żywy związek z biblijnym Izraelem. Taki Kościół reprezentuje archaiczną wspólnotą chrześcijańską, będącą jednocześnie jego idealnym obrazem.¹² Ów związek z Izraelem charakteryzuje się nie tylko zachowywaniem obyczajów żydowskich, które muszą zaniknąć. Podkreślić należy, że opiera się on przede wszystkim na fakcie, że Kościół jest wspólnotą skupioną wokół Chrystusa, który jest Mesjaszem Izraela (Łk 2,26; Dz 2,36; 18,5.28; 28,31) i Mesjaszem zapowiadzianym i zesłanym przez Boga dla Izraela (Dz 13,23), który jest jednocześnie wypełnieniem obietnic danych ojcom (Dz 13,23.32). Wypełnienie się wszystkich starotestamentowych oczekiwań w postaci Jezusa nie oznacza odejścia od

¹¹ Por. K. L ö n i n g, *Lukas – Theologe der von Gott geführten Heilsgeschichte (Lk – Apg)*, Würzburg 1969, s. 200-228; I. H. M a r s h a l l, *The Acts of the Apostles*, London 1980, s. 22.

¹² Por. V. F u s c o, *Effusione dello Spirito e raduno dell'Israele disperso. Gerusalemme nell'episodio di Pentecoste (Atti 2,1-13)*, Brescia 1982, s. 217.

obietnicy, ale właśnie jest jej realizacją. Z tego też wynika, że wspólnota chrześcijańska, żyjąca cały czas w łączności z Jezusem Chrystusem, tym samym żyje w rzeczywistości spełnienia obietnic Bożych, ale zachowuje także jedność z Izraelem, którego znaczenie nie uległo dezaktualizacji.

Taka zgodność między starotestamentowym narodem wybranym¹³ i chrześcijanami odzwierciedla swoją jedność we wspólnej wierze w Boga, o której mowa jest w przekazie biblijnym, i w oczekiwaniu na wypełnienie się eschatologicznego czasu zbawienia. Relacja zawierająca się w Dziejach Apostolskich szczególnie prezentuje, że archaiczna wspólnota chrześcijańska respektuje przepisy, o których pouczał Stary Testament. Właśnie na jego podstawie można interpretować nową rzeczywistość. Starotestamentowy przekaz biblijny wyznacza przebieg historii zbawienia, które przeżywa archaiczna wspólnota chrześcijańska.¹⁴ Według relacji Dz 28,20, Paweł, również Żydów w Rzymie napomina, aby „dźwigali kajdany dla nadziei Izraela”. Łukasz nie precyzuje, na czym polega owa nadzieja. Jednakże domyślnie tekst ujawnia związek literacki z fragmentem Dz 23,6, w którym św. Paweł oświadcza, że staje przed sądem za to, że spodziewa się zmartwychwstania umarłych. Należy przyjąć, że nadzieja na zmartwychwstanie zmarłych jest powodem, dla którego uwięziony został Paweł. Podziela on ową nadzieję na zmartwychwstanie razem z faryzeuszami (Dz 23,6), z kapłanem Ananiaszem i z tymi, którzy mu towarzyszą (Dz 24,15; por. Dz 21,1). W sposób wyjątkowy odnosi się do zmartwychwstania Jezusa (por. Dz 4,2; 25,19; 26,8.23), które stanowi realizację i wypełnienie się nadziei i wiary ojców (Dz 24,14).

Zarówno uznanie Jezusa Mesjaszem oczekiwanym przez naród wybrany, które przekracza oczekiwania Starego Testamentu, jak również świadomość wartości Pisma oraz nadzieja na zmartwychwstanie zmarłych, łączą naród Przymierza Starego Testamentu nie tylko ze wspólnotą chrześcijańską pierwszej – archaicznej generacji, ale, ponadczasowo, z Kościołem każdej następnej epoki. Zgodnie z powyższym rozumowaniem ukazaliśmy kontynuację Bożego planu zba-

¹³ Trzeba zauważyć, że Łukasz przedstawia Izrael nie tyle jako posiadającego Prawo, ale raczej jako naród wybrany (Dz 13,17), dla którego spełni się obietnica Przymierza zawartego z Abrahamem (Łk 1,73; Dz 3,25; 7,15.17), obietnica złożona ojcóm (13,32; 26,2) i Dawidowi (2,30; 13,23.34; 15,16).

¹⁴ Por. Dz 2,17.21; 15,16-18; 28,25-27.

wienia ludzkości.¹⁵ Owa część narodu wybranego – Izraela, która nawróciła się, wyraźnie wskazuje na to, że jest częścią ustalonego przez Boga – JHWH zbawczego planu człowieka.

II. O ile zbawczy projekt Boga ma swą kontynuację, to ma ją także obietnica i łaska.¹⁶ Nawet jeśli dla chrześcijan z archaicznej wspólnoty Kościoła, naturalne jest kontynuowanie stylu życia Żydów, to aż do fragmentu Dz 2,46 Łukasz wskazuje, że ich historyczna przynależność do Izraela staje się mniej ważna (por. Dz 13,38-40).¹⁷ Właśnie przez fakt przystąpienia do Chrystusa wierzący stanowią nową grupę, nową strukturę, która przekracza ściśle granice judaistycznego świata religijnego i zrodziła się po to, by wyjść poza jego ramy.¹⁸ Wynika z tego, że Jezus jako Mesjasz – Król, Syn Boży, jest tym, który gwarantuje kontynuację między historią zbawienia przed Jego narodzeniem w Betlejem, a tą, która realizowała się po Jego wniebowstąpieniu. Jezus jako Syn Boży (Łk 1,35), jest Zbawicielem świata (Łk 2,11.31), jednakże jest tym, który określa relację między poszczególnymi częściami historii zbawienia. Jednocześnie Jezus staje się dla starotestamentowego narodu wybranego „zaczynem” podziału i kryzysu w jego łonie (Łk 2,34; Dz 4,11; 13,45; 28,22).

W takim oto kontekście chrześcijańskie depony zbawienia, otrzymane za przyczyną dzieła zbawczego Jezusa Chrystusa, ma związek jedynie z nawróceniem i wiarą (15,9b.11a). Nie wyklucza się, lecz staje się rzeczywistością realną, że również poganie stają się częścią Kościoła i mają w nim pełne prawa, na równi z judeochrześcijanami (Dz 15,11). Należy mówić o nich jako o ludziach również zbawionych dzięki ofierze zbawczej Jezusa Chrystusa (Łk 24,46-47; Dz 26,23). Trzeba jednak pamiętać, że nie zastąpili oni narodu wybranego Izraela, który nie chciał przyjąć głoszonej Ewangelii (Dz 13,46; 18,5; 28,28). Fakt odrzucenia przez naród wybrany – Izrael – zbawczego dzieła Jezusa Chrystusa stanowi jedynie historycz-

¹⁵ Użycie przez Łukasza języka wersji greckiej LXX, które oznacza, że potrafił on pisać także w innym stylu (Łk 1,1-4) wskazuje na to, że pragnie on opowiedzieć historię sakralną, która ma swą kontynuację.

¹⁶ Wyrażenie to użyte zostało po raz pierwszy przez B. Corsani, *Gerusalemme nell'opera lucana*, Brescia 1982, s. 18.

¹⁷ Por. F. Bovon, *Israel, die Kirche und die Völker im lukanischen Doppelwerk*, TLZ 108/1983, s. 403-414, omawiając z socjologicznego punktu widzenia sytuację sekty wobec wspólnoty matki, podkreśla podział i oddzielenie pierwotnego Kościoła od judaizmu.

¹⁸ Por. H. Fiedler, *Heil und Geschichte in der Theologie des Lucas*, BevT 41, München 1965, s. 106.

ny powód rozpoczęcia głoszenia Dobrej Nowiny w ich rzeczywistości życia. Zauważyć należy, że nie stanowi to jedynego fundamentu teologicznego w historii zbawienia ludzkości przez Boga – JHWH. Owo zwrócenie się w Bożej zbawczej ekonomii do pogan odbywa się z pełnym uznaniem dla znaczenia narodu wybranego – Izraela – w historii dziejów ludzkości (ze szczególnym uwzględnieniem roli, jaką spełnił on w historii zbawienia). Z całą stanowczością należy stwierdzić, że naród wybrany – Izrael, zawsze pozostanie pierwszym narodem w historii dziejów ludzkości. Nie może być inaczej, ponieważ to właśnie w tym narodzie urzeczywistniało się Przymierze Boga z jego ludem wybranym. Izrael nie utracił priorytetu przynależenia do wspólnoty chrześcijańskiej, w której jednocześnie (kiedy redaguje swój przekaz św. Łukasz) obecni są przede wszystkim nawróceni poganie. Według relacji Łukasza w Łk–Dz, Kościół jest Ludem Bożym Nowego Testamentu, w skład którego wchodzi wierzący w Jezusa bez względu na to, czy pochodzą spośród Żydów czy spośród pogan. Judeochrześcijanie w owej nowej rzeczywistości postrzegają realizację, a czasem wręcz przerost, swych starotestamentowych oczekiwań. Natomiast nawróceni na chrześcijaństwo poganie otwierają się na Chrystusa bez jakiegokolwiek konieczności poddania się kulturowym i religijnym warunkom, które obowiązywały na przestrzeni wieków w historii zbawienia, czyli w religijnej – zbawczej, egzystencji narodu wybranego – Izraela.¹⁹

Łukasz umieszcza swoją relację w Łk–Dz w środowisku życiowym o charakterze historycznym. Ewangelista uwzględnia przesłanki odnoszące się do postawy narodu wybranego – Izraela wobec głoszonej Ewangelii. Również ma na uwadze zachowanie pogan, którzy mają szansę jedyną i niepowtarzalną stanowienia znacznej części Kościoła Chrystusowego. Dla autora Łk–Dz niepodważalnym założeniem jest to, że wszelkie akty istnienia Kościoła nabierały niepodważalnego znaczenia zgodnie z Bożym zamysłem zbawczym.²⁰

III. Nie ulega wątpliwości, że należy też uwzględnić fakt narastającej wrogości Żydów wobec wydarzenia zbawczego Jezusa Chrystusa. Nie była to rzeczywistość postrzegana jedynie w Jerozolimie, ale także w diasporze. Faktem jest, że z jednej strony wielu należących

¹⁹ Por. I. H. Marshall, *Acts of the Apostles*, s. 30.

²⁰ Por. J. Dupont, *La conclusion des Acts et son rapport à l'ensemble de l'ouvrage de Luc*, BETL 48/1979, s. 403.

do narodu wybranego Izraela przyjęło wiarę,²¹ ale z drugiej strony wielu także ją odrzuciło. Realizacja Jezusowego nakazu misyjnego w głoszeniu Dobrej Nowiny bardzo często kończyła się fiaskiem – poskromieniem misjonarzy, czyli innymi słowy usunięciem ich z synagogi, a i często podjętym względem nich prześladowaniem.²² Według relacji Dziejów Apostolskich członkowie narodu wybranego – Izraelici – są również uważani za przeciwników, a nawet prześladowców chrześcijan spoza ich środowiska. Zajmują wyraźnie miejsce przeciwstawne²³ chrześcijanom. Według relacji Dziejów Apostolskich (Dz 28,26-27) odniesienie do Iz 6,9-10 wskazuje na jednoznacznie ostateczne, finalne, odrzucenie przez naród wybrany – Izrael przekazywanej w dziele misyjnym – Dobrej Nowiny. Owa relacja nie powinna być jedynie odnoszona do członków narodu wybranego w diasporze, tj. w tym przypadku w Rzymie, ale w ogólności do wszystkich (Dz 28,26a). Prowadzi to do smutnego wniosku, że stanowią oni naród niezdolny ujrzeć, usłyszeć i zrozumieć w sercu, jak podkreśla się to w Dz 28,27, wagi nowej zbawczej rzeczywistości.²⁴ W odróżnieniu od Dz 7,51-53 powyższa relacja z Dz 28,27 podkreśla, że oficjalnie zakończyła się misja wśród Żydów. Ma ona charakter terminalny, ostateczny, nawet jeśli wśród nich nadal będzie dochodziło do pojedynczych nawróceń, jak mówi to tekst końcowy Dz 28,30-31. Wypada więc orzec, że św. Łukasz pragnie podkreślić, iż to właśnie członkowie narodu wybranego – Izraelici, sami się wykluczyli z objawienia Jezusa Chrystusa. Ewangelista chce wyeksponować myśl, że to oni właśnie ponoszą pełną odpowiedzialność za przepaść między chrześcijaństwem i judaizmem.

Konkludując, judaizm jest odporny na wiarę w Jezusa Chrystusa i trzymający się ślepo swoich tradycji. W rozumieniu Łukasza naród wybrany – Izrael – jest różniącym się i nieutożsamianym już z narodem wybranym wiernym Przymierzu z Bogiem – JHWH. Łukasz pojmuje naród wybrany jedynie jako mieszczący się w ramach histo-

²¹ Por. Dz 13,43; 14,1; 16,1; 17,4.12; 18,8; 19,1-9; 28,23-24a.

²² Por. Dz 13,45.50; 14,2.5.19; 17,5-9.13-14; 18,6-7.12-17; 19,8-9; 20,3; 21,27; 24,19; por. Dz 9,20-25.

²³ Por. Dz 13,45.50; 14,2.4.5; 17,5; 18,5-6.12.28; 19,13; 20,3.19; 21,11; 22,30; 23,12.20.27; 24,9; 28,19; por. Dz 25,24. Zauważa się, że jedynie okazjonalnie mowa jest o władzach żydowskich: arcykapłani wymienieni są w Dz 22,30; 23,14; 25,2.15, uczeni w Piśmie w 23,9; starsi w 23,14; 24,1; 25,15, faryzeusze i saduceusze w 23,6.7.8.9.

²⁴ Por. H. J. H a u s e r, *Strukturen der Abschlusserzählung der Apostelgeschichte* (ApG 28,16-31), AnBib 86/1979, s. 38.

rycznych lud Boży. Ów naród wybrany – Izrael – pozostaje jednakże zawsze przedmiotem miłosiernej miłości Boga JHWH (Łk 1,54). Tenże naród pozostaje wezwany do opowiedzenia się po stronie Jezusa Chrystusa jako Syna Bożego – Mesjasza – Króla (Łk 2,34).

Członkowie narodu wybranego, Izraela, którzy odrzucają wiarę w Jezusa Chrystusa i Jego przekaz Dobrej Nowiny, nie są już przez ewangelistę uznawani za część biblijnego Izraela. Jednakże w stosunku do innych narodów mają oni pewien uprzywilejowany związek z narodem Starego Testamentu, dlatego nie można ich zupełnie oddzielić od Izraela jako narodu mającego swój monoteistyczny charakter religijny. Zawsze należy mieć na uwadze niezwykłą rolę owego narodu w historii zbawienia ludzkości. Można przyjąć, że brak nawrócenia całego narodu wybranego stanowi dla Łukasza przykre, bolesne doświadczenie. Jednakże Łukasz nie odważył się w relacji Łk –Dz podjąć czy dokonać jakiegokolwiek ostatecznej oceny – sądu nad narodem wybranym – Izraelem.

W Dz 28,27c za pomocą syntagmy καὶ ἰάσομαι, w którym καὶ ma znaczenie współrzędne i mówi o przeszłości, podkreśla wolę i „nadzieję” Boga, by „doczekać” w przyszłości (mimo ich zatwardziałości) nawrócenia Żydów. W świetle finalnego wersetu Dziejów można stwierdzić, że dla Łukasza Bóg – JHWH nadal pozostaje obecny w judaizmie, nie rozpoznającym wypełnienia się zbawienia w nadejściu Jezusa Chrystusa.²⁵

ks. Mieczysław MIKOŁAJCZAK

²⁵ Por. H. H. Langkammer, *U podstaw chrystologii Nowego Testamentu*, Wrocław 1976, s. 200-202.